

ساختار و تحولات جدید نظام کتابداری آلمان^۱

نوشته کلودیا لوکس^۲

ترجمه بابک مظلومی^۳

چکیده: این مقاله به کتابداری نوین، انجمن‌های کتابداری و کتابداران، سیاست‌گذاری‌های کتابخانه‌ها، انواع کتابخانه و وظایف هر کدام، آموزش کتابداری، فعالیت‌ها و خدمات گوناگون در کتابخانه‌ها از جمله نهرستویسی تعاونی، نهرستویسی ماشین‌خوان، امانت بین کتابخانه‌ای، رقمی کردن، احداث ساختمان‌های استاندارد برای کتابخانه‌ها، و تأسیس کتابخانه‌های جدید در آلمان، پس از اتحاد دو آلمان می‌پردازد و ضمن بررسی روند تحول و تغییر، نگاهی نیز به آینده دارد.

کلیدواژه‌ها: آلمان، کتابداری، کتابخانه‌ها

مقدمه

دو نظام بسیار متفاوت سیاسی داشتند: یکی در بلوک غرب به رهبری آمریکا و دیگری در بلوک شرق به سرکردگی اتحاد جماهیر شوروی سابق. این امر، تأثیری بسزا در نظام کتابداری این دو کشور داشت؛ تأثیری که در نظام‌های مختلف رده‌بندی، انواع گوناگون کتابخانه و روش‌های کتابداری، نمایان است. طی دوازده سال گذشته، این مسئله دستخوش دگرگونی عمده شد و

جمهوری فدرال آلمان که در مرکز اروپا واقع شده، از شانزده ایالت فدرال تشکیل شده است. پایتخت آلمان، برلین نام دارد. در مجموع، بیش از ۱۶،۲۰۰ جامعه گوناگون شامل دهکده، ناحیه، شهرک و شهر در این کشور وجود دارد. در مجموع ۱۲،۰۰۰ کتابخانه عمومی و حدود ۲،۰۰۰ کتابخانه پژوهشی عمومی و تخصصی در این کشور وجود دارد.

آلمان - به صورت فعلی خود - در ۱۹۹۰ از اتحاد آلمان غربی و آلمان شرقی به وجود آمد. این دو کشور

1. "The German Library system: Structure and new development". *IPLA Journal*, vol.29, No.2 (2003): 113-128.

2. Claudia Lux

۳. کارشناس ارشد زبان و ادبیات انگلیسی

حرفه‌ای و مستقل باشند بدون آنکه زیر نفوذ سیاسی یا فرهنگی قرار گیرند.

۹. کتابخانه‌ها باید برای اطلاع‌رسانی دربارهٔ خدمات خود و مشخصات فعالیت‌های فرهنگی و نمایشگاه‌هایشان بخش روابط عمومی داشته باشند.

۱۰. کتابخانه‌ها باید به مراجعه‌کنندگان خود نحوهٔ استفاده از خدماتی از قبیل فهرست و تجهیزات فنی را آموزش دهند.

اگرچه این اصول هنوز به‌طور کامل، در کتابخانه‌های آلمان تحقق نیافته است اما به‌خاطر داشتن آنها به هنگام برگزاری مذاکرات با هیئت‌های سیاسی و اداری، حائز اهمیت است.

سطوح ارائه خدمات

کتابخانه‌های آلمان برای رفع نیازهای عموم مردم از حیث اطلاعات و متون و منابع، در چهار سطح مختلف به شرح زیر، فعالیت می‌کنند.

سطح اول: کتابخانه‌های عمومی کوچک و متوسط از جمله کتابخانه‌های عمومی روستاها و شهرک‌ها و کتابخانه‌های شعبه یا کتابخانه‌های سیار که باید پاسخگوی نیازهای اساسی باشند.

سطح دوم: در این سطح، نیاز بیشتری به متون و منابع، وجود دارد. کتابخانه‌های شهرها - به‌ویژه کتابخانه‌های مرکزی - موظف به رفع این نیازها هستند.

سطح سوم: نیاز به اطلاعات، متون و منابع تخصصی یا همکاری شماری از کتابخانه‌های شهرهای

تفاوت‌های نظام‌های کتابداری آلمان غربی و شرقی به نحوی قابل ملاحظه - هر چند نه به‌طور کامل - کاهش یافت.

اصول کلی

فقط سه سال پس از اتحاد دو آلمان، گروهی از اعضای فدراسیون ملی انجمن‌های کتابداری و کتابداران آلمان^۱ که در ۱۹۸۹ به همت چهار انجمن گوناگون کتابداری و یک انجمن هماهنگ‌کننده تأسیس شد، نشریهٔ بیلوتکن^۲ ۹۳ را به چاپ رساندند:

در این نشریه، این فدراسیون ده اصل عمدهٔ سیاست‌های کتابخانه‌های آلمان را تعیین کرد:

۱. کتابخانه‌ها را باید کادر حرفه‌ای به‌طور حرفه‌ای اداره کنند.

۲. تأمین مالی و نیروی انسانی نباید با مسئولیت‌های کتابخانه‌ها مطابقت داشته باشد.

۳. تأمین مالی کتابخانه‌ها بر اساس برنامه‌ریزی دراز مدت باشد.

۴. گردآوری وجوه - به‌ویژه جریمه‌های دیرکرد - امکان‌پذیر باشد.

۵. ساخت‌وساز و هر گونه تخصیص مکان با نیازهای کتابخانه‌ها مطابقت داشته باشد (برخی کتابخانه‌ها نیازهایی بسیار ویژه دارند).

۶. همکاری کتابخانه‌های مختلف با یکدیگر و دیگر نهادهای فرهنگی و آموزشی، امکان‌پذیر باشد.

۷. سازماندهی و مدیریت خوب، بخشی مهم در برنامه‌ریزی کتابخانه است.

۸. کتابخانه‌ها باید قادر به کار و تصمیم‌گیری

1. BDB = Bundesvereinigung Deutscher Bibliothekverbände

2. Bibliotheken 93

بزرگ و نیز کتابخانه‌های تخصصی، منطقه‌ای و دانشگاهی، برآورده می‌شود.

سطح چهارم: به نیازهای فوق تخصصی اطلاق می‌شود. فقط برخی کتابخانه‌های تخصصی و دانشگاهی - با مجموعه‌های تخصصی خود - با همکاری سه کتابخانه تخصصی مرکزی و کتابخانه‌های ملی، می‌توانند به این نیازها پاسخ دهند.

در سطح ابتدایی، کتابخانه‌های کوچک و متوسط، مجموعه‌های مناسب از کتاب‌ها و رسانه‌های گوناگون مورد نیاز را ارائه می‌کنند. کتابخانه‌ها، با ارائه خدمات در این سطح، کاتونی برای ارائه اطلاعات و مکانی برای مراجعه همگان، به‌شمار می‌روند. تأمین مالی کتابخانه‌های این سطح را جوامع محلی گوناگون، برعهده می‌گیرند. بسیاری از این کتابخانه‌ها را کلیساها تأمین مالی می‌کنند، زیرا کلیساها براساس سنن فرهنگی خود - به‌ویژه با تمرکز بر کودکان - دیدگاهی مشترک درباره خدمات کتابخانه‌های عمومی دارند.

وظایف کتابخانه‌های سطوح اول و دوم شامل این موارد است: پاسخ‌گویی به نیازهای اطلاعاتی شهروندان، تسهیل آشنایی با دنیای متنوع مواد کتابی و غیرکتابی از جمله اینترنت، حمایت از به‌کارگیری فناوری‌های جدید، مطالعه و کار فرهنگی در جوامع مربوط، ترغیب مردم به سپری کردن اوقات فراغت خود با پرداختن به کارهای خلاقه، ایجاد انگیزه برای یادگیری و کمک به یکپارچه کردن گروه‌های مختلف کاربران با زمینه‌های فرهنگی و زبانی گوناگون.

طبق بیلویتکن ۹۳، کتابخانه‌های سطح دوم، باید ضوابط زیر را رعایت کنند:

- داشتن دو کتاب یا دو ماده غیرکتابی به ازای هر شهروند،

- مجموعه‌ای از نشریات ادواری جاری،

- بیست درصد از مجموعه را می‌باید مواد غیرکتابی تشکیل دهد (لوح فشرده، ویدیو، دی.وی.دی و غیرآنها)،

- حداقل ساعات کار، سی و پنج ساعت در هفته، شرکت در تهیه فهرستگان مشترک و نظام‌های امانت بین کتابخانه‌ای،

- به‌منظور ارائه اطلاعات جامع، پنج درصد از مجموعه را کتاب‌های مرجع جاری تشکیل دهد،

- به مصرف‌کنندگان محصولات فرهنگی، اطلاعاتی درباره محصولات و قیمت‌ها و نیز داده‌هایی در خصوص محصولات فنی آزمایش شده ارائه شود،

- کتابخانه‌های سطح اول و دوم، امکان دستیابی مراجعان را به پایگاه‌های اطلاعاتی فراهم سازند.

نظام سازمانی سنتی کتابخانه‌های عمومی که در آن کتابخانه مرکزی با کتابخانه‌های شعبه یا ناحیه‌ای یا فقط کتابخانه شعبه باشد، هنوز پابرجاست. برخی کتابخانه‌های عمومی کتابخانه ویژه موسیقی دارند که نت موسیقی^۱، کتاب‌های ویژه موسیقی و لوح فشرده، امانت می‌دهند. خدمات ویژه معلولان، مواد کتابی و غیرکتابی را در منزل به این افراد عرضه می‌کند.

کتابخانه‌های سیار در مدارس و خارج از مرکز شهر که کتابخانه‌های شعبه در آن دایر نیست - توقف می‌کنند. هر کتابخانه سیار، قادر به ارائه خدمات به بیست و پنج هزار

1. music scores

منابع و رسانه‌ها را امانت می‌دهند، مجموعه‌های سنتی منطقه‌ای را حفظ می‌کنند، از حق واسطه‌سازی قانونی برخوردارند و به تدوین کتابشناسی‌های منطقه‌ای می‌پردازند. در سال‌های اخیر، بسیاری از کتابشناسی‌های منطقه‌ای نه تنها براساس نظام رده‌بندی مشابه، سازماندهی شده‌اند بلکه به‌صورت تلفیقی از کتابشناسی منطقه‌ای بیشتر ایالت‌های فدرال، در وب در دسترس هستند.

کتابخانه‌های تخصصی

معمولاً، کتابخانه‌های تخصصی کارکرد کتابخانه‌های سطح سوم را دارند و بیشتر بخشی از نهادهایی مانند مؤسسه‌های پژوهشی یا سازمان‌های اداری هستند. زمینه فراهم‌آوری این کتابخانه‌ها نسبتاً محدود و تخصصشان در حیطه وظایف نهاد سرپرست است. این کتابخانه‌ها به گردآوری مواد حوزه تخصصی خود می‌پردازند که از آن جمله می‌توان از دستورالعمل‌های فنی و دیگر مواد منتشر شده غیررسمی، متون و منابع دیگر نهادهای پاره‌ای دستنویس‌های منتشر نشده، به‌گونه‌ای فزاینده مواد و منابع دیجیتال را نام برد. کتابخانه‌های تخصصی، اغلب پیش از دیگر کتابخانه‌ها، درگیر رده‌بندی فشرده و- در صورت امکان- تولید اطلاعات محتوایی و ارائه خدمات تخصصی به کارکنان نهاد مادر هستند. این کتابخانه‌ها، در وهله اول در خدمت نهادهای سرپرست خود هستند. این امر، گاه به معنای ایجاد محدودیت برای کاربران خارج از سازمان

نفر از ساکنان هر منطقه است. در سال‌های اخیر، بسیاری از کتابخانه‌های عمومی، نقش مهم در اصلاح ساختار اداری امور جوامع محلی ایفا کرده‌اند. این کتابخانه‌ها- به سبب وضعیت آماری شفافشان - در تنظیم بودجه و حسابداری به شیوه‌های نوین مشارکت داشته‌اند.

کتابخانه‌های سطح سوم، به ارائه خدمات به افراد علاقه‌مند به استفاده از انواع متون، می‌پردازند. بیشتر کتابخانه‌های سطح سوم را یکی از شانزده ایالت فدرال آلمان (واحدی شبیه استان در کشورهای دیگر) تأمین مالی می‌کنند. این کتابخانه‌ها عبارتند از: کتابخانه‌های دانشگاهی، کتابخانه‌های منطقه‌ای یا ایالتی (ایالت فدرال)، کتابخانه‌های تخصصی، و گاه، کتابخانه‌های شهرهای بزرگ. سطح سوم، پاسخگوی نیاز به متون و منابع و اطلاعات تخصصی است که حوزه‌های زیر را دربرمی‌گیرد:

- پژوهش علمی و تدریس،
- آموزش حرفه‌ای،
- آموزش مادام‌العمر،
- تفریحات و سرگرمی.

کتابخانه‌های منطقه‌ای

هر یک از شانزده ایالت فدرال آلمان، دست کم یک کتابخانه منطقه‌ای دارد. برخی ایالت‌ها- مانند ناحیه‌های مستقل سابق یا پادشاهی‌های کوچک- پیش از یک کتابخانه منطقه‌ای دارند. پاره‌ای کتابخانه‌های منطقه‌ای با کتابخانه‌های شهر و بسیاری از آنها با کتابخانه‌های دانشگاهی ادغام شده‌اند. کتابخانه‌های ناحیه‌ای یا دولتی^۱، در نقش کتابخانه‌های پژوهشی،

1. Landesbibliotheken

است، چنان که شاید امانت دادن مواد رسانه‌ای یا محدودیت‌هایی روبرو شود.

به هر تقدیر، کتابخانه‌های تخصصی، نقشی مهم در نظام کتابداری جمهوری فدرال آلمان ایفا می‌کنند. کتابخانه‌های تخصصی مؤسسه‌های پژوهشی - از قبیل مکس پلانک^۱ یا فرنفورف^۲ - در خدمت برنامه‌های پژوهشی بنیادی این مؤسسه‌ها هستند. کتابخانه‌های تخصصی موزه‌ها و آرشیوها، اداره‌های دولتی و پارلمان، انجمن‌ها و احزاب سیاسی، مؤسسه‌های پژوهشی و شرکت‌های تجاری نیز در همین گروه قرار دارند. علاوه بر این، انجمن کتابخانه‌های تخصصی - بخشی از انجمن کتابداری آلمان - برای انجام مذاکرات و دیگر همکاری‌ها، با کتابخانه‌های پزشکی، حقوقی و پارلمانی و نیز کتابخانه‌های موزه‌ها در ارتباط است. ظرف پنج سال گذشته، کاهش تعداد کارکنان، نقش بسیاری از کتابخانه‌های تخصصی را تغییر داد و کتابخانه‌هایی با یک کتابدار، به موضوعی جدید در آلمان بدل شد. کتابخانه‌های تخصصی مرکزی - مانند کتابخانه ملی پزشکی - جزء آن دسته از کتابخانه‌های تخصصی آلمان هستند که در سطح چهارم فعالیت می‌کنند.

کتابخانه‌های دانشگاهی

در دانشگاه‌های آلمان، کتابخانه‌های مرکزی و نیز کتابخانه‌های دانشکده‌ها و گروه‌های آموزشی، وظایفی گوناگون برعهده دارند. کتابخانه مرکزی دانشگاه - که در دسترس همگان است - با برخورداری از فضای وسیع و مخزن‌های مرکزی، بهترین کتابخانه ارائه‌کننده خدمات

امانت است. این کتابخانه‌ها معمولاً دست‌اندرکار ایجاد کتابخانه‌ای دیجیتال با مرکز اطلاع‌رسانی حرفه‌ای هستند که از پایگاه‌های اطلاعاتی ملی و بین‌المللی و نیز کتاب‌های مرجع، استفاده می‌کنند. این کتابخانه‌ها به‌سبب برخورداری از خدمات فراهم‌آوری و فهرست‌نویسی متمرکز، اطلاعات کتابشناختی مرتبط با مجموعه خود را برای پایگاه اطلاعاتی فهرستگان منطقه‌ای، تهیه می‌کنند. معمولاً کتابخانه مرکزی، مجموعه‌ای از متون درسی با نسخه‌های زیاد برای استفاده دانشجویان دارد. در پاره‌ای موارد، کتابخانه بخشی از نظام مجموعه‌های تخصصی است که به ارائه خدمات در سطح چهارم می‌پردازد.

براساس نظریات مطرح شده از ۱۹۹۳، کتابخانه‌های دانشکده‌ها یا کتابخانه‌های شعبه باید فقط به گردآوری مواد مورد نیاز واقعی دانشکده‌ها مبادرت کنند و نباید مخزن‌های متعدد و بیش از ده هزار جلد کتاب داشته باشند. مواد قدیمی نیز باید به کتابخانه مرکزی ارسال شود. مدرّسان موظفند فهرست‌های منابع مطالعه کلاس را براساس مواد موجود در کتابخانه دانشکده تهیه کنند، هر چند این امر، در بسیاری از دانشگاه‌ها که کتابخانه‌های دانشکده‌ای بسیار بزرگ‌تر دارند صدق نمی‌کند. در حال حاضر، مباحثاتی در خصوص استقلال کتابخانه‌های دانشکده‌ها از حیث کارکنان و بودجه، برای فراهم‌آوری منابع در جریان است. این استقلال تا حدی با وضعیت این کتابخانه‌ها در مقام بخشی از کتابخانه مرکزی دانشگاه، مغایر است. نکته اصلی در چنین مباحثاتی این

1. Max-Planck 2. Fraunhofer

پژوهش آلمان^۱ که مسئولیت تأمین هزینهٔ بیش از پنجاه درصد از متون خارجی را برعهده دارد، صورت می‌گیرد. مجموعهٔ روان‌شناسی کتابخانهٔ دانشگاه تری پر، مجموعهٔ ادبی خاور دور دانشگاه ایالتی برلین، و مجموعهٔ ادبیات انگلیسی کتابخانهٔ دانشگاه گوتینگن، نمونه‌های برجستهٔ این نظام هستند. کتابخانه‌های شرکت‌کننده در این نظام، باید توجه خود را معطوف به ارسال این منابع در هنگام نیاز از طریق نظام امانت بین‌کتابخانه‌ای به کتابخانه‌های دیگر کنند. مواد تخصصی را می‌توان با استفاده از سایت وب ویس^۲ برحسب موضوع یا منطقه - جستجو کرد.

اهمیت سه کتابخانهٔ بزرگ مرکزی تخصصی آلمان، از اهمیت ارائهٔ متون و منابع تخصصی بیشتر است. این کتابخانه‌ها به مثابهٔ کتابخانه‌های ملی در مراکز زیر فعالیت می‌کنند:

- علوم و فناوری در کتابخانهٔ اطلاعات فنی هانور.
- پزشکی و زیست‌شناسی در کتابخانه ملی پزشکی آلمان واقع در کلن.

- اقتصاد در کتابخانهٔ ملی اقتصاد آلمان در کیل.

این سه کتابخانه، متون و منابع بسیار تخصصی در زمینه‌های فعالیت خود ارائه می‌کنند. مراکز مذکور به گردآوری منابع چاپ نشده، گزارش‌ها و دیگر مطالب منتشر شدهٔ غیررسمی؛ خرید همهٔ منابع مورد تقاضا در محدودهٔ موضوعی و ارائهٔ مستقیم خدمات به مراجعان می‌پردازند. این کتابخانه‌های مرکزی - به‌ویژه کتابخانه مرکزی هانور - به ارسال سریع کپی مقالات مجلات -

است که آیا نظام کتابداری دانشگاهی باید نظامی تک‌بعدی (نظارت کامل کتابخانهٔ مرکزی بر کتابخانه‌های دانشکده‌ای) یا دو بعدی (استقلال کامل کتابخانهٔ مرکزی و کتابخانه‌های دانشکده‌ای) باشد. مباحثاتی از این دست، از صد سال پیش مطرح بوده است؛ مباحثاتی که در سنت دانشگاه‌های آلمان که دانشکده‌ها و گروه‌های آموزشی آنها در مکان‌های مختلف واقع شده است، ریشه دارد. بسیاری از مؤسسات دانشگاهی قدیمی، داخل و خارج شهر پراکنده‌اند. گاه کتابخانهٔ دانشگاه، در مکانی دور از دانشکده‌ها و مدارس عالی، قرار دارد و همین باعث اعتراض کسانی می‌شود که می‌خواهند کتابخانهٔ دانشکده نزدیک محل آموزششان باشد. به همین سبب، در دانشگاه‌های قدیمی، کتابخانهٔ بسیاری از دانشکده‌ها ارتباط مستقیم با کتابخانهٔ دانشگاه ندارد بلکه زیر نظر رئیس آن دانشکده اداره می‌شود. به علاوه، برخی اعضای هیئت علمی دانشکده‌ها مایلند بودجهٔ کتابخانهٔ دانشکده را با نظر و صلاحدید خود، صرف کنند.

کتابخانه‌های دانشگاه‌های فنی، گرایش بسیاری بیشتری به فراهم‌آوری مواد درسی و عملی رشته‌ها و تخصص‌های گوناگون دارند. این کتابخانه‌ها چندان بزرگ نیستند و در مجموعهٔ آنها، نسخه‌های متعدد از منابع برای استفادهٔ دانشجویان موجود است.

کتابخانه‌های سطح چهارم

کار کتابخانه‌های سطح چهارم، ارائهٔ متون و منابع فوق تخصصی به مراجعان است. ارائهٔ این خدمات به مدد نظام مجموعه‌های موضوعی تخصصی انجمن

1. DFG = German Research Society

2. WEBIS

چاپی و به صورت الکترونیکی، تدوین می‌کند و به کتابخانه‌های دیگر می‌فروشد. این خدمات را می‌توان از طریق صفحات خانگی کتابخانه آلمان، سفارش داد.

کتابخانه دولتی میراث فرهنگی پروس در برلین و کتابخانه ایالتی باواریا، در اصل، کتابخانه‌های سلطنتی بوده‌اند که مجموعه‌های خود را با استفاده از واسپاری‌های آن زمان، گسترش داده‌اند. با گذشت قرن‌ها، این مراکز، مجموعه‌های بسیار غنی از منابع مهم کشورهای اروپایی و غیراروپایی گردآوری کرده‌اند. وظیفه کتابخانه‌های مذکور گردآوری متون و منابع پژوهشی مهم ملی و بین‌المللی - در چارچوب نظام کتابداری آلمان - است. کتابخانه مونیخ بر موضوعات تاریخی و کتابخانه برلین بر مجموعه‌های تخصصی دربارهٔ خاور دور، اروپای شرقی و حقوق بین‌الملل، متمرکز است و این اولویت‌ها مورد حمایت نظام مجموعه‌های تخصصی انجمن پژوهشی آلمان قرار دارد. هسر دو کتابخانه، شهرت خود را سرهون دستنوشته‌های گرانبها، آثار و متون چاپی قدیمی چون انجیل گوتنبرگ یا نسخه‌های اصلی و دستنویس آثار باخ، بتهوون و موتسارت است. کتابخانه دولتی باواریا کتابخانه‌ای دیجیتال دارد که تصاویری شگفت‌انگیز از دستنوشته‌ها و متون چاپی قدیمی را به صورت دیجیتال، در اینترنت به نمایش می‌گذارد. مؤسسه شماره بین‌المللی استاندارد کتاب (ISBN) در کتابخانه ایالتی برلین قرار دارد. سه کتابخانه بزرگ آلمان - چنانکه گذشت - در طرح‌ها و برنامه‌های مهم متعددی مشارکت دارند.

با نمابر یا پست الکترونیک - شهرت دارند و به ارائه خدمات ترجمه نیز مبادرت می‌کنند که برای مثال، می‌توان از ترجمه متنی دربارهٔ اختراعی فنی به زبان ژاپنی نام برد.

کتابخانه‌های ملی

به علل تاریخی، در آلمان، سه کتابخانه به صورت کتابخانه ملی در سطح چهارم، فعالیت می‌کنند: کتابخانه آلمان در فرانکفورت و لایپزیک؛ کتابخانه دولتی برلین - میراث فرهنگی پروس؛ کتابخانه دولتی باواریا در مونیخ. ناشران لایپزیک، کتابخانه آلمان را نخستین بار با عنوان Deutsche Bucherei در ۱۹۱۲ و مجدداً در ۱۹۲۵ - پس از جنگ جهانی دوم - با نام Deutsche Bibliothek در فرانکفورت (آلمان غربی) تأسیس کردند. این کتابخانه، بعدها، به ایجاد آرشیو موسیقی در برلین غربی همت گماشت. این آرشیو که منابع واسپاری ملی را در خود جا داده است، دو نسخه از هر کدام از نود هزار آه‌رایسی که سالانه در آلمان اجرا می‌شود، گردآوری می‌کند. کتابخانه یاد شده، براساس سیاست گردآوری همهٔ متون منتشر شده به زبان آلمانی، آثاری از اتریش و بخش آلمانی زبان سوئیس، دریافت می‌کند. این مرکز - که پس از اتحاد دو آلمان، کتابخانه آلمان یا بی.دی.بی.^۱ نام گرفته است - همهٔ آثار منتشر شده به زبان آلمانی در سراسر جهان را گردآوری می‌کند و چند سال است که - با همکاری برخی ناشران - منابع الکترونیکی را نیز از اینترنت، جمع‌آوری می‌کند. کتابخانه آلمان، کتابشناسی‌های گوناگون - همچون کتابشناسی ملی آلمان - را به صورت

1. BDB

کتابخانه‌های آلمان؛ انجمن‌ها و آموزش

همکاری، نقشی اساسی در "فدراسیون ملی کتابداری و کتابداران"، ایفا می‌کنند. این انجمن، انجمن کتابداران آلمان موسوم به دی.بی.وی^۱ را که نمایندهٔ هزار و هفتصد کتابخانه و مؤسسهٔ کتابداری است، به دو انجمن کتابداران به نام‌های بی.آی.بی^۲ و وی.دی.بی^۳ که نمایندگان کارکنان کتابخانه‌ها هستند و جمعاً نه هزار عضو دارد- پیوند می‌زند. اعضای دیگر فدراسیون ملی کتابداری و کتابداران عبارتند از: خدمات کتابخانه‌ای ای.کارژ^۴، انستیتو گوته به پیش از هفتاد کتابخانه و مرکز اطلاع‌رسانی در سراسر جهان، و بنیاد برتلسمان که به اجرای برنامه‌های کتابخانه‌ای می‌پردازد.

انجمن کتابداران آلمان- که میان کتابخانه‌ها ارتباط برقرار می‌کنند- هشت بخش دارد. برای مثال، بخش یک، کتابخانه‌های شهری بزرگ و بخش هفت، مؤسسه‌های آموزش کتابداری را به یکدیگر مرتبط می‌سازد. کتابداران یا دانشجویان کتابداری می‌توانند به‌صورت داوطلبانه یکی از این دو شاخهٔ انجمن بپیوندند. فقط کتابداران دانشگاهی می‌توانند عضو هر دو انجمن شوند. اعضا پول کمتری بابت آموزش می‌پردازند و مجلات تخصصی را با تخفیف دریافت می‌کنند. دو انجمن بی.آی.بی و وی.دی.بی، سالی یکبار، کنوانسیون کتابداران را- که همایشی یک هفته‌ای است- برگزار می‌کنند؛ هر سه سال یکبار، این رخداد با اجلاس سالانهٔ انجمن کتابداران آلمان موسوم به دی.بی.وی^۵ که به مسائل کاری انجمن می‌پردازد و بی.دی.بی نام دارد، ادغام می‌شود. در اوت ۲۰۰۳، بی.دی.بی، شصت و نهمین همایش و شورای عمومی

ایفلا را که برای نخستین بار "کنگرهٔ جهانی کتابداری و اطلاع‌رسانی" نام گرفته است، در برلین برگزار می‌کرد. تعلیم و آموزش تخصصی کتابداران آلمان در سه سطح مختلف ارائه می‌شود. این امر، براساس نظام دوگانهٔ آموزش حرفه‌ای آلمان که آمیزه‌ای از کارآموزی عملی و یادگیری نظری است، صورت می‌پذیرد.

سطح اول، دورهٔ آموزشی سه‌ساله‌ای برای تربیت متخصصان خدمات رسانه‌ای و اطلاع‌رسانی است. داوطلبان شرکت در این دوره باید کلاس دهم متوسطه را به پایان رسانده باشند. طبق نظام آموزشی دوگانه این دوره، ده هفته در دانشکده و سپس ده هفته در یکی از کتابخانه‌ها برگزار می‌شود. این آموزش تا سه سال، به همین متوال ادامه دارد. دوره‌های آموزشی نوین که بر پایگاه‌های اطلاعاتی و رسانه‌های جدید متمرکز است، به تأمین نیروی انسانی واجد صلاحیت برای عمل به وظایف گوناگون کتابخانه‌ها می‌پردازد؛ وظایفی از قبیل فهرست‌نویسی ساده با استفاده از فهرستگان، کار در بخش امانت، بخش مجلات، مدیریت مخزن‌ها، کار در بخش مرجع و اغلب آمیزه‌ای از همهٔ این وظایف.

سطح دوم، گواهی‌نامه یا مدرک کتابداری است که اتمام کلاس دوازدهم یا سیزدهم، پیش‌نیاز آن محسوب می‌شود. این دوره به مدت چهار سال، در یکی از دانشگاه‌های فنی برگزار می‌شود. طی دورهٔ جامع آموزش عملی از جمله برنامهٔ ویژه در یکی از کتابخانه‌ها الزامی است. برای پذیرفته شدن در آزمون اخذ این گواهی‌نامه، داوطلبان باید رساله‌های مختصر دربارهٔ یکی

1. DBV   2. BIB   3. VDB
4. EKZ   5. DBV

علاوه بر سه سطح آموزش حرفه‌ای مذکور، دانشگاه هومبولت برلین، دوره کتابداری برگزار و مدرک کارشناسی ارشد و دکترای این رشته را ارائه می‌کند. یک دوره آموزش از راه دور برای تربیت کتابداران دانشگاهی نیز برگزار می‌شود که اصول آن با اصول مندرج در سطح سوم آموزش، همخوانی دارد.

تحولات جدید

تحولات جدید نظام کتابداری آلمان، عمدتاً مبتنی بر همکاری همه بخش‌های دست‌اندرکار امور کتابخانه و کتابداری، به‌ویژه در زمینه‌های زیر است:

- فراهم‌آوری؛

- تهیه فهرستگان؛

- امانت بین کتابخانه‌ای؛

- مهارت در زمینه خواندن و استفاده از رسانه‌ها؛

- دیجیتال‌سازی کردن و نشر دیجیتال؛

- کتابخانه‌های مجازی.

همکاری در زمینه فراهم‌آوری

مجموعه آثار منتشر شده به زبان آلمانی

از ۱۹۱۳، میراث فرهنگی منتشر شده به زبان آلمانی، در کتابخانه آلمان واقع در لایپزیگ، گردآوری شده است. تاریخ آلمان - کشوری مستشکل از حکومت‌های پادشاهی کوچک - سبب شده که هیچ‌گاه مجموعه‌ای واحد و قابل قیاس با دیگر کتابخانه‌های اروپا از همه مواد منتشر شده به زبان آلمانی در پانصد سال گذشته پدید نیاید. بنابراین، برخی کتابخانه‌ها برای گردآوری آثار منتشر شده به زبان آلمانی با هم همکاری

از موضوعات کتابداری بنگارند. کارکنان دارای این مدرک، به فهرست‌نویسی‌های پیشرفته، دقیق و ظریف فراهم‌آوری منابع، کار در مقام کتابدار مرجع، و گزینش منابع و متون می‌پردازند. این امر، دست کم درباره کتابداران کتابخانه‌های عمومی و تخصصی که غالباً خود مدیر این کتابخانه‌ها هستند، صادق است. در سال‌های گذشته، این برنامه آموزشی دستخوش دگرگونی‌های عمده گشته و شباهتی فرلوان به دروس مدیریت اطلاعات، پیدا کرده است.

سطح سوم، به تربیت کتابداران علمی یا دانشگاهی، می‌پردازد. شرط ورود به این دوره دو ساله، داشتن مدرک دانشگاهی است. بسیاری از متقاضیان، در رشته‌های زبان و ادبیات آلمانی یا تاریخ آلمان، تحصیل کرده‌اند ولی غلای متقاضیان با مدرک کارشناسی ارشد علوم رایانه، همچنان احساس می‌شود؛ عمدتاً به این سبب که دانشجویان این رشته‌ها در خارج از کتابخانه‌ها درآمد بیشتری دارند. کتابداران دانشگاهی، مسئول گسترش مجموعه‌ها هستند و سمت‌هایی چون مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی و کتابخانه‌های بزرگ را احراز می‌کنند. هر ساله، حدود چهل کتابدار علمی یا آکادمیک، در آلمان تربیت می‌شوند. در حال حاضر، این دوره آموزشی دستخوش تغییرات عمده شده است. بدین صورت که تا امسال، شامل دوره یک‌ساله کارورزی در کتابخانه و پس از آن دوره آموزشی یک‌ساله در یکی از دانشکده‌های کتابداری تخصصی بود، ولی اخیراً روش‌های نوین برای تناوب آموزش عملی در کتابخانه و آموزش نظری در دانشکده در دوره‌ای دو ساله اعمال و به دروس اطلاع‌رسانی افزوده می‌شود.

تهیه آثار فرامنطقه‌ای

این امر، برنامه مشترک بسیاری از کتابخانه‌های علمی سراسر آلمان است و هدف اصلی این همکاری، فراهم‌آوری منابع علمی و پژوهشی خارجی است. به سبب فقدان یک کتابخانه ملی بزرگ پس از جنگ جهانی دوم، کتابخانه‌های آلمان غربی، این نظام فراهم‌آوری اشتراکی را به کمک انجمن پژوهشی آلمان، راه‌اندازی کردند. در آلمان شرقی، نظامی مشابه و مبتنی بر کمک‌های ارزی به کتابخانه‌ها وجود داشت. پس از اتحاد دو آلمان، قرار شد پارامی از کتابخانه‌های آلمان شرقی به موضوعاتی خاص بپردازند و وب‌سایت ویس، به ارائه اطلاعاتی درباره نظام تهیه آثار فرامنطقه‌ای می‌پردازد. این نظام را که با کتابخانه آلمان و مجموعه آثار منتشر شده به زبان آلمانی تلقین شده است، می‌توان - از حیث فراهم‌آوری متون و منابع پژوهشی بین‌المللی - مکملی برای کتابخانه ملی تلقی کرد. در مجموع، صد و بیست و یک مجموعه تخصصی موضوعی در بیش از چهل کتابخانه گوناگون در سراسر آلمان، موجود است. وب‌سایت‌های این مجموعه‌های تخصصی موضوعی و نیز وب‌سایت‌های کتابخانه‌های مسئول، به اطلاع‌رسانی درباره خدمات در دسترس از جمله نشانی‌ها، مجراهای تماس با کتابخانه‌ها، اتصال به فهرست‌ها، تحویل اسناد و منابع اینترنتی مرتبط می‌پردازد.

LEKTORATSKOOPERATION

بیش از سیصد نفر با همکاری انجمن‌های کتابداری و کتابداران آلمان، در LEKTORATSKOOPERATION

می‌کنند. به نحوی که هر یک از این کتابخانه‌ها مسئول گردآوری همه مواد منتشر شده در یکی از مقاطع زمانی مشخص است و باید از حیث مواد منتشر شده در آن مقطع زمانی، غنی باشد. این مواد می‌تواند به زبان‌های گوناگون مانند لاتین، فرانسوی یا ایتالیایی باشد. برای مثال، کتابخانه ایالتی باواریا نبوهی از نخستین چاپ‌ها یا متون چاپی قدیمی را در خود جای داده است، زیرا در قرن نوزدهم، مجموعه‌های صومعه‌های این ایالت به آنجا منتقل شد. کتابخانه‌های زیر در برنامه گردآوری مواد منتشر شده به زبان آلمانی مشارکت داشته‌اند:

- ۱۲۵۰-۱۶۰۰: کتابخانه ایالتی باواریا در مونیخ.
- ۱۶۰۱-۱۷۰۰: کتابخانه هرتسوغ - اگوست در ولفنبوتل.
- ۱۷۰۱-۱۸۰۰: کتابخانه ایالتی و دانشگاه گوتینگن.
- ۱۸۰۱-۱۸۷۰: کتابخانه شهر و دانشگاه فرانکفورت.
- ۱۸۷۱-۱۹۱۲: کتابخانه ایالتی برلین.
- ۱۹۱۳- : کتابخانه آلمان در فرانکفورت، لایپزیک و برلین.

کتابخانه‌های مشارکت‌کننده در گردآوری آثار منتشر شده به زبان آلمانی، همه آثار منتشر شده قدیمی قابل اکتساب را از مراکز فروش کتاب‌های عتیقه یا از دیگر کتابخانه‌های خریداری می‌کنند. کتابخانه ملی جدیدی، گام به گام و با اتکا به این همکاری، تشکیل خواهد شد که تمام آثار منتشر شده به زبان آلمانی، از زمان ایجاد چاپخانه گوتنبرگ تاکنون را در خود گرد خواهد آورد. در ۱۹۹۹، دهمین سالگرد آغاز طرح پنجاه و سه هزار عنوان از مراکز فروش کتاب‌های عتیقه و بیش از سی و پنج هزار عنوان - به صورت میکروفوم - از کتابخانه‌های دیگر خریداری شده است.

مجلات گران قیمت را قطع کنند. کتابخانه‌های دیگر به تشکیل تعاونی‌هایی دست زده‌اند که به اخذ مجوز از ناشران بین‌المللی مجلات علمی پیوسته (on line) می‌پردازند. این ناشران، بیشتر بر ارسال مجلات چاپی به دست کم یکی از کتابخانه‌هایی که به تعاونی پیوسته‌اند، اصرار می‌ورزند. این تعاونی‌ها در ایالت‌های مختلف دولت فدرال تشکیل شده‌اند. گاه مباحثاتی جدید در موافقت یا مخالفت با مجوز ملی برای پاره‌ای از مواد پیوسته، پدید می‌آید. چند طرح پژوهشی در زمینه استفاده از این مجلات علمی در دانشگاه‌ها و سازمان‌های پژوهشی آلمان در دست اقدام است.

فهرست‌نویسی

فهرست‌نویسی اشتراکی یا تعاونی^۱، یکی از سنن دیرپای کتابخانه‌های آلمان است. در این کشور، برنامه فهرست‌نویسی اشتراکی از نسخ چاپی قدیمی سراسر جهان، از صد سال پیش تاکنون، ادامه دارد. به عبارت دیگر، همه کتاب‌های منتشر شده از زمان گوتنبرگ طی سال‌های ۱۲۵۰ تا ۱۵۰۱ تحت پوشش این طرح است که از ۱۹۰۴، در کتابخانه ایالتی برلین اجرا می‌شود. بخش دستنوشته‌های همین کتابخانه، مسئولیت تدوین نظام مشترک اطلاعاتی دستنوشته‌ها و نامه‌های کتابخانه‌های آلمان - موسوم به کالیوپ - را برعهده دارد که به پیشرفت‌هایی هم نائل شده است. بیش از ۷۴۰۰۰ داده پیوسته درباره نامه‌ها - که در مجموعه‌های ۱۵۰ مؤسسه در آلمان نگهداری می‌شود - و اطلاعات زندگینامه‌ای درباره دویست هزار شخصیت مشهور اروپایی، در این پایگاه اطلاعاتی ارائه می‌شود. یکی از

مشارکت می‌کنند. این نهاد، به‌گزینش مهم‌ترین نشریاتی که اخیراً به زبان آلمانی منتشر شده، تهیه چکیده‌های درباره آنها و ارائه پیشنهادهایی در خصوص سطوح خوانندگان مورد نظر این نشریات در کتابخانه‌های عمومی می‌پردازد. کتابخانه‌های عمومی سراسر آلمان

**فهرست‌نویسی اشتراکی یا
تعاونی، یکی از سنن دیرپای
کتابخانه‌های آلمان است. در این
کشور، برنامه فهرست‌نویسی
اشتراکی از نسخ چاپی قدیمی
سراسر جهان، از صد سال پیش
تاکنون، ادامه دارد.**

به صورت چاپی و پیوسته، خواهان استفاده از این خدمات هستند و از آن برای مجموعه‌سازی خود بهره می‌برند. در غیر این صورت، کتابخانه‌های مذکور می‌توانند برای استفاده از این خدمات اختصاصی به ای.کازد سفارش مستمر بدهند. این خدمات، سالانه حدود سیزده هزار عنوان در زمینه آثار داستانی و غیرداستانی و مواد کتابی و غیرکتابی را همراه با چکیده‌هایشان پوشش می‌دهند.

تعاونی‌های اخذ مجوز

تأسیس این تعاونی‌ها در سال‌های اخیر، گامی تازه در زمینه اخذ مجوز بوده است. فقدان تأمین مالی کتابخانه‌های دانشگاهی برای خرید مجلات بین‌المللی گران قیمت، فشار زیادی به این مراکز وارد می‌کند. این امر باعث شده برخی کتابخانه‌های دانشگاهی، اشتراک

1. Cooperative Cataloging

و داده‌های کتابخانه‌های پژوهشی و عمومی را ادغام می‌کنند. شش فهرستگان منطقه‌ای از این قرارند:

- Bibliotheksverbund Bayern.
- Gemeinsamer Bibliotheksverbund.
- Hessisches Bibliothekes- Informations System
- Kooperativer Bibliotheksverbund Berlin-Brandenburg.
- Nordrhein- Westfälischer Bibliotheksverbund.
- Sudwestdeutscher Bibliotheksverbund.

همه فهرستگان‌های فوق و پایگاه‌های اطلاعاتی ملی، در یک فهرست مجازی یکپارچه شده‌اند که کی.وی.کی^۱ نام دارد و فقط با یک درخواست قابل دستیابی است. این فهرست، اختراعی شگفت‌انگیز است. گنجانده شدن تقریباً همه فهرست‌های پیوسته آلمان، سوئیس و اتریش، این فهرست را به بهترین فهرست پیوسته به زبان آلمانی بدن کرده است. اکنون که این فهرست، فهرست‌های پیوسته فرانسه، بریتانیا، ایتالیا، اسپانیا، نروژ و دیگر کشورها را نیز در بر گرفته است، متقاضیان می‌توانند بیش از هفتاد و پنج میلیون کتاب و پایان‌نامه را از فهرست کتابخانه‌ها و حتی کتابفروشی‌های اروپا جستجو کنند.

سال‌هاست که فهرست‌نویسی در آلمان چندان مورد توجه نبوده است. سال گذشته که مباحثه‌ای درباره تغییر احتمالی قالب فهرست‌نویسی آلمان از ماب به مارک^۲ (فهرست‌نویسی مساشین‌خوان و نیز قسوتین فهرست‌نویسی از راک^۳ به قواعد فهرست‌نویسی

کارآمدترین فهرست‌های آلمان که براساس این کار اشتراکی تهیه شده زد.دی.بی^۱ با پایگاه اطلاعاتی عنوانین پیاپی‌ها (مجلات و روزنامه‌ها) است که بیش از یک میلیون عنوان از انواع مجلات را به همه زبان‌ها در خود جای داده است و موجودی مجلات آن در بیش از شش هزار کتابخانه با بیش از ۵/۷ میلیون امکان‌بازایی، نگاهداری می‌شود. افزون بر چهار هزار و سیصد نهاد در این امر شرکت می‌کنند، کتابخانه ابلاتی برلین، این طرح را بر مبنای فهرستگان برگه‌ای قدیمی پیاپی‌ها و کتابخانه آلمان در فرانکفورت، آغاز کرده است.

فهرستگان‌های قدیمی ایالت‌های فدرال غرب و شرق، همواره مبنایی برای اسانت بین کتابخانه‌های در سراسر آلمان بوده است. فهرستگان قدیمی منطقه‌ای

اسانت بین کتابخانه‌های مستقیم یا اسانت مستقیم. جایگزین نظام اسانت بین کتابخانه‌های آلمان می‌شود

تقریباً دیگر وجود ندارد. فقط برخی فهرست‌های برگه‌ای کتابخانه‌های آلمان، در نظام‌های جدید کتابداری ثبت شده یا به صورت فهرست تصویری در اینترنت قابل‌بازایی‌ست؛ اما اکنون کاتون توجه، به فهرستگان‌های الکترونیکی اشتراکی معطوف شده است. تقریباً همه کتابخانه‌های دانشگاهی، بسیاری از کتابخانه‌های تخصصی و عمومی شانزده ایالت فدرال، در یکی از شش فهرستگان الکترونیکی منطقه‌ای مشارکت می‌کنند. بیشتر این کتابخانه‌ها دارای نظام‌هایی یکپارچه با کتابخانه‌های دیگر ایالت‌های فدرال هستند

1. (ZDB) Zeitschriftendatenbank
2. KVK= Karlsruher Virtueller Katalog
3. MAB= Maschinenslesbares Auttausformat für Bibliotheken
4. RAK= Regeln für die Alp Alpbetische

نظام، کتاب‌ها یا مقالات را، مجانی از منطقه خود به کتابخانه‌های دیگر ارسال کردند. در آلمان غربی، نظامی دو سطحی برقرار بود، به عبارت دیگر، امانت بین کتابخانه‌های دارای دو سطح منطقه‌ای و ملی بود که هر یک، سلسله مراتب خاص خود را داشت. با پیدایش فهرستگان الکترونیک در دهه ۸۰، یکپارچگی کتابخانه‌های بزرگ دانشگاه‌های آلمان شرقی در دهه ۱۹۹۰ و گسترش اینترنت، موجودی کتابخانه‌ها را می‌توان با سهولت بیشتر کنترل کرد و منابع را به‌طور مستقیم، سفارش داد. امروزه، کتابدارها و مراجعان آنها، در فهرستگان‌های الکترونیکی مانند فهرستگان مجازی کارلسروهه^۲ جستجو می‌کنند. سفارش از طریق عنوان می‌تواند به‌صورت الکترونیک، از طریق تکمیل فرم درخواست امانت یا به‌صورت کتبی با استفاده از فرم‌های عادی قرمز رنگ باشد.

نظام تحویل مستقیم مدارک موسوم به ساییتو^۳ با کمک بودجه ملی پدید آمده است و هدف آن، ایجاد نظامی با استاندارد بالا برای تحویل سریع مدارک است. ساییتو یکی از خدمات تحویل مدرک کتابخانه‌ای برای مقالات و کتاب‌ها برای استفاده پژوهشگران و دانشجویان است که امروزه در بسیاری از کتابخانه‌ها می‌توان به آن دسترسی پیدا کرد. نسخه‌های مقالات مجله‌ها را می‌توان به راحتی از این کتابخانه‌ها امانت گرفت. همگان می‌توانند برای جستجو و سفارش مدارک، به سهولت از اینترنت استفاده کنند. مدارک، فوراً

انگلوامریکن درگرفت، این وضعیت به کلی تغییر کرد. مذاکرات، همایش‌ها و مباحثات، همچنان در جریان است؛ مباحثاتی که در آن طرفین، استدلال‌هایی را به پشتوانه واقعات و عواطف، مطرح می‌کنند. موضوعاتی از قبیل کیفیت فهرستویسی (برای مثال آیا مجله‌های شمارش شده ساختار سلسله مراتبی دارد یا خیر)، استاندارد بین‌المللی توصیف کتابشناختی^۱ - که دوستداران ماب آن را به قواعد فهرستویسی انگلوامریکن ترجیح می‌دهند، تبادل داده‌ها و هزینه‌های

مدارس آلمان برای دانش‌آموزان دوازده ساله (کلاس ششم) مسابقات کتابخوانی متون پوگزار می‌کنند

دگرگونی قواعد که همه کتابخانه‌ها و نظام‌های کتابداری آلمان را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد، در این مباحثات مطرح می‌شود. نخستین برنامه‌های مربوط به این موضوع، در تابستان ۲۰۰۳ اجرا شد.

امانت بین کتابخانه‌های

اکنون امانت بین کتابخانه‌های مستقیم یا امانت مستقیم، جایگزین نظام امانت بین کتابخانه‌های آلمان می‌شود که طی پنجاه سال گذشته براساس همکاری همه کتابخانه‌های آلمان غربی و شرقی - و حتی گاه فراسوی مرزهای آلمان - شکل گرفته بود. نظام امانت بین کتابخانه‌های، به‌گونه‌ای اشتراکی میان ایالت‌های فدرال آلمان غربی و کتابخانه‌های تخصصی پژوهشی آلمان شرقی، تشکیل شد. کتابخانه‌ها با استفاده از این

Katalogisierung

1. ISBD= International standard Bibliographical Description
2. KVK= Karlsruhe Virtueller Katalog
3. SUBITO

گوته و کانت، فقط دو نمونه از شخصیت‌های برجسته فرهنگی این کشور هستند) اما در دهه گذشته، مسائل مربوط به کتاب‌خوانی نه تنها کانون مباحثات آموزگاران و متخصصان امور آموزشی شده است بلکه کتابداران نیز به این مهم پرداخته‌اند.

مدارس آلمان برای دانش‌آموزان دوازده ساله (کلاس ششم) مسابقات کتابخوانی متنوع، برگزار می‌کنند. دانش‌آموزان کتاب مورد علاقه خود را انتخاب و قسمتی از آن را به مدت پنج تا ده دقیقه، می‌خوانند. این رقابت‌ها در مدارس محل تحویل این دانش‌آموزان برگزار می‌شود و برندگان همه مدارس هر شهر در مسابقه کتابخوانی بعدی که در سطح شهر یا ناحیه برگزار می‌شود، شرکت می‌کنند. سپس رقابت‌ها در سطح ایالت فدرال، ادامه می‌یابد. در سال ۲۰۰۲، ۷۰۰،۰۰۰ دانش‌آموز از هشت هزار مدرسه در این کار شرکت کردند. در ژوئن ۲۰۰۳، شانزده برنده به فرانکفورت، محل برگزاری مسابقات نهایی، دعوت شدند. بسیاری از کتابخانه‌ها و کتابداران، برای برگزاری این مسابقات یاری می‌کنند. بنیاد کتاب‌خوانی (Stiftung Lesen) - یاور بسیار خوب کتابخانه‌ها در زمینه‌های متعدد - نیز در این خصوص همکاری می‌کند.

نتایج ضعیف دانش‌آموزان آلمانی در برنامه بررسی آموزش بین‌المللی موسوم به پیسا (برنامه ارزیابی بین‌المللی دانش‌آموزان) در سال ۲۰۰۰، زمینه‌ساز فعالیت‌های جدید در خصوص کتاب‌خوانی و همکاری مدارس و کتابخانه‌ها شد. در حال حاضر، فعالیت‌های مذکور نسبت به سال‌های گذشته، از حمایت عمومی بیشتری برخوردار است. برنامه تابستانی کتابخوانی برلین برای کودکان، که مجری آن کتابخانه‌های عمومی

و به‌طور مستقیم، به نشانی مورد نظر تحویل می‌شود. هزینه این کار از حدود چهار تا یازده یورو برای تحویل مقالات تا بیست صفحه است. تحویل نسخه‌های نامبر یا چاپ شده، هزینه بیشتری دربردارد. در حال حاضر، کاربران بیشتری خواهان استفاده از این خدمات هستند به گونه‌ای که نظام‌های تحویل مستقیم مدارک، به همین منظور به‌وجود آمده است.

در آلمان، بحث‌های جاری در خصوص نظام‌های تحویل مدرک نه فقط به جنبه‌هایی مانند فناوری، خدمات یا هزینه‌ها بلکه، در وهله اول، به مسئله حق مؤلف می‌پردازد. ناشران کوشیدند تا به‌طور قانونی از تحویل مدارک و مواد به‌شکل الکترونیکی، جلوگیری کنند. این امر به موافقتنامه‌ای میان کتابخانه‌ها و ناشران درباره بازپرداختی به میزان اندک، انجامید. مشروط بر اینکه تحویل اسناد براساس پاره‌ای مقررات، اجرا شود. در این نظام که براساس یکی از سنن آلمان شکل گرفته است، ایالت‌های فدرال، موظف به پرداخت وجهی بابت امانت کتاب و دیگر مواد کتابخانه عمومی هستند. میزان وجوه، با توجه به آمار امانت کتابخانه‌ها تعیین می‌شود و سازمان‌های مسئول اخذ آنها به نوبه خود این مبالغ را به ناشران و مؤلفان پرداخت می‌کنند. پسی دیگر از کانون‌های مباحثه این است که ناشران، دیگر تمایلی به مشارکت در سازمان‌های مذکور ندارند.

برنامه‌های کتاب‌خوانی و آموزش استفاده از رسانه‌های جدید

در کشور شورا و فیلسوفان، نیازی میرم به برنامه‌های بیشتر برای کتاب‌خوانی و بالا بردن توان استفاده از رسانه‌های جدید حس می‌شود. گرچه آلمان به کشور شعرا (Dichter) و اندیشمندان (Denker) مشهور است،

همچنین مخابرات آلمان بود. اجرای این برنامه موفق که فقط ظرف چند ماه عملی شد، مستلزم ایجاد اتصالاتی به اینترنت (حداقل پنج رایانه برای هر مرکز آموزش استفاده از رسانه) در بیش از ۱۳۰۰ کتابخانه عمومی و ارائه آموزش مربوط به کتابداران بود. از آن زمان، بیشتر کتابخانه‌های آلمان به اینترنت، متصل شده‌اند گرچه، گاه دشواری‌هایی بر سر راه استفاده رایگان و آسان از آن پدید می‌آید.

به منظور افزایش توان عموم در استفاده از رسانه‌ها، کتابخانه‌های عمومی کلاس‌هایی را برای آموزش کاربرد فهرست پیوسته، اینترنت و پایگاه‌های اطلاعاتی، دایر کرده‌اند. بسیاری از کتابخانه‌های دانشگاهی نیز ظرف ده سال گذشته چنین برنامه‌هایی را برای دانشجویان راه‌اندازی کرده‌اند و لزوم برگزاری چنین دوره‌هایی به شدت حس می‌شود. مباحثی که اخیراً در این دوره‌ها مطرح شده از این قرار است: برنامه‌های پژوهشی در خصوص سطح رسانه‌ها و توانایی اطلاع‌رسانی در دانشگاه‌های آلمان، مسئلهٔ یکپارچه‌سازی توان اطلاع‌رسانی (آن‌گونه که کتابخانه‌ها به مراجعان خود ارائه می‌کنند) با برنامهٔ مدارس و دانشگاه‌ها. کتابداران آلمانی از آن بیم دارند که نقائص عمدهٔ زیر همچنان دامن‌گیر نظام آموزش کشور بمانند: نحوهٔ استفاده از کتابخانه‌ها و فهرست‌های آنها، نحوهٔ بازیابی اطلاعات از پایگاه‌های اطلاعاتی و نحوهٔ قضاوت دربارهٔ کیفیت اطلاعات ارائه شده در شبکه. امروزه با اینکه تعداد کتابخانه‌های مدارس آلمان در مقایسه با دههٔ ۱۹۷۰ کمتر شده، بی‌سایه بحث دربارهٔ این نوع کتابخانه‌ها دامن زده و آگاهی از ضرورت فعالیت‌هایی برای به تصویب

برلین، و برگزارکنندهٔ آن "بنیاد خانواده"^۱ است، یکی از برنامه‌هایی است که در تعطیلات تابستانی سال جاری برگزار می‌شود. کتاب‌خوانی در پارک‌ها که یکی دیگر از فعالیت‌های مشترک نهادهای ادبی و کتابخانه‌هاست، به مدت یک هفته، همزمان با همایش ایفلا ۲۰۰۳ برگزار می‌شود. نتایج بررسی پیشا، به گونه‌ای فزاینده، کانون توجه را در بسیاری از شهرها و شهرک‌ها به سوی فعالیت‌های کتابخوانی، سوق داده که پیش از این نیز بخشی از برنامه‌های متداول کتابخانه‌ها بوده است.

کتابخانه‌های آلمان، علاوه بر ترویج کتابخوانی، برای افزایش توان استفاده از رسانه‌های جدید و نیز در زمینهٔ محصولات الکترونیکی و مهارت‌های رایانه‌ای، تلاش می‌کنند. بخش چندرسانه‌ای‌ها به بخش بسیار مهم خدمات کتابخانه‌های عمومی مبدل شده است و نرم‌افزار یادگیری چندرسانه‌ای، نقش بسزا در آموزش کودکان ایفا می‌کند. بازی‌های رایانه‌ای با کیفیت بالا که ناشران آلمانی آنها را تولید می‌کنند، برای تقویت حواس، عواطف و نیز توانمندی‌های اجتماعی و فنی کودکان در نظر گرفته شده است.

تا پنج سال پیش نه کتابداران و نه عموم مردم، استفاده از اینترنت را در کتابخانه‌های آلمان، امری عادی تلقی نمی‌کردند. اگرچه این وضعیت تا حدی زیاد دگرگون شده، اما هنوز به مرحلهٔ مطلوب نرسیده است. کتابخانه‌های عمومی و دانشگاهی، اینترنت را، بیش از پیش، در دسترس مراجعه‌کنندگان خود قرار می‌دهند. این مراکز، اتصال به رایانهٔ کیفی بی‌سیم را نیز آغاز کرده‌اند. طرح تأسیس مراکز آموزش استفاده از رسانه‌ها در کتابخانه‌های عمومی، گامی بزرگ به پیش بود. انجمن کتابداری آلمان این برنامه را در سال ۲۰۰۰ اجرا کرد. تأمین مالی آن نیز برعهدهٔ وزارت آموزش و

1. Familienstiftung

بلکه استفاده و حفظ آنها نیز هست. تأمین مالی بسیاری از برنامه‌های دیجیتال کردن مجموعه‌های کتابخانه‌ای را انجمن پژوهش آلمان^۱ برعهده گرفته و برنامه‌های بیشتری نیز در شرف اجراست. کتابخانه مرکزی و منطقه‌ای برلین^۲، دیجیتال کردن کتاب‌نشان‌های برلین قدیم را- که تاریخچه‌ای دوست‌وپنجاه ساله را در برمی‌گیرد- به پایان رسانده و برای پژوهش بین‌المللی، آن را در وب قرار داده است.

در آلمان، توسعه کتابداری دیجیتال، از این برنامه‌ها بسیار فراتر می‌رود. بسیاری از کتابخانه‌ها برای حفظ و ارائه مواد الکترونیک، به تأسیس کتابخانه‌های دیجیتال اقدام کرده‌اند. کتابخانه‌های عمومی و پژوهشی، گردآوری مواد الکترونیکی گوناگونی مانند کتاب‌ها، متون کامل و مجلات و روزنامه‌های الکترونیکی را آغاز کرده‌اند. آثار منتشر شده استادان و مدرّسان دانشگاه از جمله مواد درسی کلاسی و مقالات ارائه شده در همایش‌ها نیز گردآوری و در آرشیو الکترونیکی خدمات‌دهنده کتابخانه‌های دانشگاهی نگهداری می‌شود. اکنون کتابخانه‌های دانشگاهی، پایان‌نامه‌های دکتر را به‌صورت مدارک الکترونیکی می‌پذیرند. کتابخانه آلمان نیز شناسگری برای این پایان‌نامه‌های الکترونیکی، منظور کرده است که آثار منتشر شده دیجیتال را که برخی ناشران آلمانی داوطلبانه عرضه می‌کنند، دریافت می‌کند.

کتابخانه‌های دیجیتال، مسائل زیادی را برای کتابخانه‌ها پدید می‌آورند که باید به حل آنها پرداخت و به همین سبب، برخی کتابخانه‌های دانشگاهی با مرکز رایانه دانشگاه خود همکاری می‌کنند. طرح ابتکاری

رساندن قوانین مربوط- و به‌طور هم‌زمان- عملی کردن امور را در سطح محلی افزایش داده است.

دیجیتالی کردن

توسعه دیجیتال کردن در آلمان، به مثابه گامی در راستای بهبود دسترسی به مجموعه‌های کتابخانه‌ای، دارای دو جنبه اصلی است: فهرست‌ها و متون کامل. ایده دیجیتال کردن فهرست‌ها، از اوضاع آلمان شرقی در گذشته، ناشی شد. فهرست‌های برگه‌ای بزرگ و تعداد اندک رایانه، باعث شد کتابخانه‌های آلمان شرقی برای ورود به عصر الکترونیک پس از ۱۹۹۰ چندان آماده نباشند. افزون بر روش فهرست‌نویسی فهرست‌برگه‌های قدیمی با ذکر همه جزئیات، ایده پیش‌برگه‌ها و مرتب کردن آنها برای ایجاد امکان مرور و تورق مطرح شد. این روش بسیار ارزان‌تر از کار درآمد و پس از اتصال کتابخانه به اینترنت، قراردادن فهرست تصویری در وب به امری آسان تسهیل شد. حتی اگر نتوان با این روش به نظام امانت‌دهی کتابخانه متصل شد، می‌توان آن را طریقه‌ای مناسب برای جست‌وجو به‌شمار آورد. اکنون بسیاری از فهرست‌های قدیمی- بزرگ یا کوچک- به فهرستگان تصویری تبدیل شده است.

دیجیتالی کردن مجموعه‌های کتابخانه‌ای، در وهله اول در خصوص مواد و منابع نفیس و گرانبها اِعمال شد. برای مثال می‌توان از انجیل گوتنبرگ در کتابخانه ایالتی و دانشگاهی گوتننگن یا دستنوشته‌ها و آثار چاپی زیبا و مصور در کتابخانه ایالتی باواریا نام برد. این دو کتابخانه، نخستین مراکز دیجیتال به‌شمار می‌روند. اکستون کتابخانه‌های پیشتری، دیجیتال کردن مجموعه‌های خود را آغاز کرده‌اند. هدف از این امر نه تنها در دسترس قراردادن این مجموعه‌ها از طریق وب،

1. DFG

2. Zentral- und Landesbibliothek Berlin

بسیار موفقیت‌آمیز در این زمینه است که محصول همکاری هفتاد کتابخانه عمومی به‌شمار می‌رود. اتجمن کتابداری آلمان و بنیاد برتلسمان، مجریان اصلی این برنامه هستند. این مجموعه وب‌سایت‌ها به سبب دسترسی آزاد و رایگان برای عموم و وجود پیشخوان اطلاعات الکترونیکی مشترک برای پاسخ‌گویی به نامه‌های الکترونیکی، با اقبال عام روبرو شده است. در دسترس بودن پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته و نیز لوح‌های فشرده در مراکز اطلاعاتی و کتابخانه‌های عمومی، در اختیار داشتن اطلاعات مبتنی بر واقعیات، مشارکت در فهرست‌گان پیوسته و نیز پایگاه‌های اطلاعاتی پیوسته، تغییراتی را باعث شده است که میان کتابخانه‌های عمومی و پژوهشی پل و پیوند برقرار کرده، همکاری آنها را تقویت می‌کند.

تأمین مالی

به‌طور کلی، تأمین مالی کتابخانه‌های آلمان برعهده نهادهای مختلف سیاسی و سازمان‌های وابسته آنهاست. آلمان دارای ساختار سیاسی فدرال است. در این ساختار، دولت مرکزی مسئولیت چندانی در قبال آموزش و فرهنگ ندارد بلکه جوامع و شانزده ایالت فدرال نقش عمده‌ای را از این حیث ایفا می‌کنند. اما از آنجا که وضعیت اقتصادی به گونه‌ای فزاینده بغرنج‌تر می‌شود و بودجه‌های کمتر از گذشته به شهرها و ایالت‌های اختصاص می‌یابد، کاهش بودجه‌های آموزشی و فرهنگی جزئی از دستور کار روزمره است. تعطیلی مؤسسه کتابداری آلمان که خدمات فراوانی به کتابخانه‌های این کشور ارائه می‌کرد، مانعی عمده در راه

اطلاعات شبکه‌ای آلمان^۱ به‌طور فعال از توسعه خدمات‌دهنده‌های نشر، پشتیبانی می‌کند و منابع دیجیتال همگانی را در دسترس دانشگاه‌ها قرار می‌دهد. کتابخانه مجلات الکترونیک^۲ که با همکاری پیش از صد هفتاد کتابخانه تأسیس شده است، خدمت‌ست که استفاده از مجله‌های دانشگاهی را از طریق اینترنت، تسهیل می‌کند. این کتابخانه به ارائه رابطی سریع با

کنستانتین، نخستین کتابخانه
دانشگاهی آلمان، از آغاز آوریل
۲۰۰۱. به ارائه خدمات به‌صورت
شبانه‌روزی پرداخته است.

ساختاری منسجم و یکپارچه برای دسترسی پیوسته به متن کامل مقالات می‌پردازد. مجلات به سه دسته تقسیم می‌شود: مجلاتی که متن کامل مقالاتشان، به رایگان، در اینترنت در دسترس است؛ مجلاتی که متن کامل مقالات آنها در اختیار گروه‌های خاصی از کاربران قرار می‌گیرد؛ و سرانجام، مجلاتی که متن کامل مقالاتشان در دسترس نیست.

کتابخانه‌های آلمان به ابتکاری دیگر برای ارائه تیرهی از منابع اطلاعاتی مختلف دست زده‌اند. این اطلاعات از طریق رابطی واحد و به‌منظور دسترسی به فهرست‌ها و مجموعه‌های کتابخانه‌ای و نیز دیگر منابع موجود در وب، عرضه می‌شود. یکی از این کتابخانه‌ها، کتابخانه نورث-راین-وستفاليا است. بسیاری از کتابخانه‌های آلمان در وب سایت‌های خود، مجموعه‌هایی پشرفته مبتنی بر وب ایجاد کرده‌اند. کتابخانه اینترنتی آلمان^۳، یکی از اقدامات جدید

1. DINI

2. EZB

3. Die Deutsche Internetbibliothek

گذشته، بسیاری از کتابخانه‌های شعبه تعطیل شده‌اند و این روند همچنان ادامه دارد. شهرها بودجه‌ای کمتر از پیش برای فراهم‌آوری در اختیار کتابخانه‌های خود قرار می‌دهند و از آنها می‌خواهند از طریق ارائه خدمات به مراجعان، به کسب درآمد بپردازد و برای فعالیت‌های ویژه خود، حامی مالی بیابند. دستداران کتابخانه‌ها و نهادهای حمایت‌کننده، منابع مالی اندکی برای این مراکز فراهم می‌کنند.

مفاهیمی چون پاسخ‌گویی و عملکرد بهینه، موضوعات رایج و مطرح کتابخانه‌های عمومی و پژوهشی‌ست که در خصوص تأمین مالی این مراکز نیز مطرح می‌شود. انجمن کتابداری آلمان با همکاری بنیاد هفت‌نامه زیت، جایزه "کتابخانه سال"^۱ را مقرر کرده است تا بهترین عملکرد کتابخانه‌های آلمان را تعیین کند. در سال ۲۰۰۲، کتابخانه دولتی و دانشگاهی گوتینگن، برنده این جایزه شد. عملکرد کتابخانه‌ها براساس شاخص^۲ - که محصول همکاری انجمن کتابداران آلمان و بنیاد برنلسمان است - سنجیده می‌شود. عملکرد کتابخانه‌های عمومی نیز - با استفاده از چند شاخص محوری سنجیده و نتایج سالانه - منتشر می‌شود. شاخص BIX کتابخانه‌های پژوهشی نیز در سال ۲۰۰۳ آغاز به کار می‌کند.

به‌رغم محدودیت‌های مالی کتابخانه‌های آلمان، دستیابی رایگان به اطلاعات و مواد چندرسانه‌ای، حائز اهمیت است. این کتابخانه‌ها می‌کوشند پرشکاف و فاصله میان غنا و فقر از حیث اطلاعاتی یعنی بخش غربی و شرقی این کشور، پلی بزنند و به همین منظور به فعالیت‌های ویژه‌ای نیز دست زده‌اند. کتابخانه‌ها اقدام به

همراهی توسعه و تحول کتابداری به شمار می‌رود. از جمله خدمات این مؤسسه می‌توان از تهیه آمار کتابخانه ملی، گسترش نظام‌های رده‌بندی، برنامه پژوهش در زمینه کتابخانه‌های مدارس، توسعه سایتهای که امسال به بهره‌برداری می‌رسد و مانند آنها را نام برد.

محدودیت‌های مالی پنهان در پس واژه "تنظیم بودجه" از این هم فراتر می‌رود و موجب تسهیل در قطع بودجه می‌شود ولی - در عین حال - آزادی در تصمیم‌گیری بیشتری را به کتابخانه‌ها می‌دهد. در آلمان "تنظیم بودجه" بدین معناست که هر کتابخانه، مبلغ معینی پول دریافت می‌کند بدون آنکه مقرراتی وجود داشته باشد که براساس آن مشخص شود چه مبلغی برای کارکنان یا مصارف دیگر، هزینه می‌شود. در نتیجه، برخی کتابخانه‌های عمومی به سازمان‌هایی دیگر از قبیل بنیادها یا نهادهای ارائه خدمات عمومی، تغییر کرده‌اند. اگر دانشگاهی این - به اصطلاح - بودجه کلی را دریافت کند، دیگر مقرراتی درباره اینک کتابخانه دانشگاه چه میزان از آن را دریافت می‌کند، وجود نخواهد داشت. پیش از این وزارت آموزش هر یک از ایالت‌های فدرال، مسئول تخصیص بودجه کتابخانه‌های دانشگاهی بود اما در حال حاضر، برای این کتابخانه‌ها دریافت پول مورد نیاز، دشوارتر شده است، به‌ویژه اگر بر سر کسب آن با تمام بخش‌های دیگر دانشگاه رقابت داشته باشند.

وضعیت اقتصادی ناپایمان آلمان بر همه کتابخانه‌ها - به‌ویژه کتابخانه‌های عمومی - تأثیر گذاشته است. محدودیت‌های بسیار شدید به لحاظ مالی و نیروی انسانی بر این کتابخانه‌ها حکمفرماست و در بسیاری از شهرها، دیگر اداره کتابخانه‌های شعبه با کارکنان و رسانه‌های کافی مقدور نیست. طی سه سال

1. Bibliothek des Jahres
2. BIX = Bibliothekskindex

کتابخانه عمومی مونستر چنان زیباست که حتی گردشگران نیز از آن دیدن می‌کنند.

کتابخانه‌های آلمان همواره طرح‌هایی برای احداث ساختمان‌های جدید داشته و برای تصویب مقرراتی در این خصوص کوشیده‌اند. این مراکز موفق شده‌اند نظریات خود را در مقررات احداث کتابخانه‌های آلمان بگنجانند و معیارهای فناوری نوین را از نظر دور ندارند. از سوی دیگر، کتابداران به تازگی به طرح دیدگاه‌هایی دربارهٔ ساختمان کتابخانه‌ها پرداخته‌اند. کتابخانه عمومی اشتوتگارت در انتظار شروع طرحی جدید است؛ ساختمانی جدید براساس نقشه آندیشمندانه و سنجیده کتابداران این کتابخانه که اجرای آن را معماری کرهای برعهده گرفته است.

شرکت‌کنندگان همایش اپرلا ۲۰۰۳ می‌توانند به بازدیدی جالب از کتابخانه‌های برلین و حومه بپردازند. به سبب انتقال دولت فدرال آلمان از بن به برلین، وزارت‌خانه‌هایی چون وزارت امور خارجه به ساختمان‌هایی کاملاً تازه با کتابخانه‌های تخصصی جدید، نقل مکان کرده‌اند. در ده سال گذشته، برلین به بزرگ‌ترین محل ساخت و ساز در اروپا تبدیل شده است. اکنون برخی قسمت‌ها کامل شده است ولی هنوز ساخت و ساز به صورت تپه ادامه دارد. برای مثال، می‌توان از کتابخانهٔ مجلس آلمان^۱، کتابخانهٔ جدید دانشگاه فنی ادغام شده در کتابخانهٔ دانشگاه هنر و همچنین از کتابخانهٔ جدید دانشکدهٔ ادبیات دانشگاه آزاد نام برد. کتابخانهٔ دانشکدهٔ علوم دانشگاه هومبولت نیز به تازگی افتتاح شده است. ایدهٔ انتقال بخشی از کتابخانهٔ مرکزی و منطقه‌ای برلین به شولسپلاتز-که قلعهٔ قدیمی

خرید مجوز از ناشران و پرداخت بهای پایگاه‌های اطلاعاتی و فیلم‌های ویدیویی می‌کنند حال آنکه مراجعان می‌توانند با بهایی اندک یا حتی مجانی از این امکانات استفاده کنند.

احداث ساختمان جدید برای کتابخانه‌ها

هر چند اتحاد دو آلمان، بار مالی سنگینی را سبب شده، اما تحولاتی استثنائی در زمینهٔ احداث ساختمان کتابخانه‌ها به وقوع پیوسته است. برای مثال، می‌توان از توسعهٔ کتابخانهٔ دانشگاه فرانکفورت-اودر، در مجاورت مرز لهستان، به منزلهٔ بخشی از برنامهٔ توسعهٔ دانشگاه‌های آلمان شرقی نام برد. تالار کتاب‌خوانی اعجاب برانگیزی، متصل به محوطهٔ ساختمان قدیمی، در این کتابخانه ساخته شده و فضاهایی جذاب برای دسترسی به قفسه‌ها به آن افزوده شده است. روش ادغام قسمت‌های جدید و قدیم ساختمان‌ها برای ایجاد فضایی دلپذیر، روشی رایج است: در برمن، پاسگاه سابق پلیس، به مکان آتی کتابخانهٔ شهر بدل خواهد شد. در درسدن، فقط همین اواخر، درهای جدیدترین کتابخانه به تالار کتاب‌خوانی فرح‌بخشی گشوده شده است. این کتابخانه از ادغام برخی کتابخانه‌ها که در محوطهٔ دانشگاه و نیز در شهر درسدن پراکنده بود، به‌وجود آمده است.

با اینکه وضعیت مالی همیشه دلگرم‌کننده نیست، بسیاری از شهرهای کوچک و برخی شهرهای بزرگ شرق و غرب آلمان در زمینهٔ تأسیس کتابخانه‌های عمومی سرمایه‌گذاری کرده‌اند. شماری از این شهرها، با استخدام معمارانی مشهور، ساختمان‌هایی چشمگیر برای کتابخانه بنا کرده‌اند که از آن جمله می‌توان از کتابخانه‌های دورتموند و مونستر نام برد. ساختمان

1. Deutscher Bundestag

دانشجویان، ارائه کرده است. در برلین مراجعه کنندگان می‌توانند در کتابخانه‌های عمومی به صورت پیوسته، کتاب یا رسانه سفارش دهند و آنها را در منزل از پست تحویل بگیرند. کتابخانه تخصصی مؤسسه آموزشی و پژوهشی مکس پلانک در برلین، اقدام به تأسیس "مرکز ارائه اطلاعات" کرده است. این امر برای برآوردن نیازهای پژوهشی بنیادین بین‌المللی، در زمینه‌های گوناگون علوم اجتماعی و رفتاری، ضروری است. کتابخانه شهر دوسلدن مدیا ایچ^۱ را ارائه می‌کند؛ مرکزی رسانه‌ای برای نوجوانان که در طبقه فوقانی یکی از فروشگاه‌های زنجیره‌ای قرار دارد. در کتابخانه‌های آلمان، خدمات دلپذیر بسیاری از این دست ارائه می‌شود و این کتابخانه‌ها با ارائه چنین خدماتی، آینده‌ای بهتر برای خود رقم می‌زنند.

گامی به سوی آینده

"کتابخانه ۲۰۰۷"، برنامه مشترک بی‌دی‌بی و بنیاد برنلمان برای توسعه کتابخانه‌های ملی آلمان در آینده نزدیک است. این طرح، وضعیت فعلی کتابخانه‌های آلمان را تحلیل و سعی می‌کند پاسخ‌هایی برای پرسش‌های زیر بیابد:

- توان‌های بالقوه کتابخانه‌های آلمان چقدر است؟
- چگونه کتابخانه‌ها در زیر ساخت‌های آموزشی و فرهنگی آلمان مشارکت می‌کنند؟
- چه تغییراتی لازم است و چگونه می‌توان عملکرد کتابخانه‌ها را بهینه کرد؟

وضعیت مالی و سازمانی کتابخانه‌های آلمان، تجزیه و تحلیل خواهد شد. این طرح که کمیوهایی را

آن در برلین، در دست بازسازی است - فقط روی نقشه مشخص شده است. این نقشه را معماری که وزارتخانه‌های ساخت و ساز دولت آلمان فدرال و دولت ایالتی برلین به کار گماشته بودند، رسم کرد.

خدمات جدید به مراجعه‌کنندگان و آینده کتابخانه‌های آلمان

در همه کتابخانه‌های آلمان، خدمات به‌طور منظم به مراجعه‌کنندگان ارائه می‌شود. اما برخی کتابخانه‌ها در عرضه خدمات به مراجعه‌کنندگان خود، از این هم فراتر می‌روند.

کنتانتس، نخستین کتابخانه دانشگاهی آلمان، از آغاز آوریل ۲۰۰۱، به ارائه خدمات به‌صورت شبانه‌روزی پرداخته است. مراجعه‌کنندگان می‌توانند - در صورت تمایل - همه شب را در کتابخانه بمانند. بخش نگهداری کتابخانه نیز از این افراد مراقبت می‌کند. مراجعه‌کنندگان حتی می‌توانند پیتزا سفارش دهند. کتابخانه دانشگاهی تری‌یر، یکی از معدود کتابخانه‌های

"کتابخانه ۲۰۰۷"، برنامه مشترک بی‌دی‌بی و بنیاد برنلمان برای توسعه کتابخانه‌های ملی آلمان در آینده نزدیک است.

آلمان با نظام مرجع است که از طریق گپ اینترنتی کار می‌کند. کتابخانه عمومی شهر کلن به ارائه برنامه آموزشی جامع رایانه - در همه سطوح - می‌پردازد. کتابخانه دانشگاهی فرایبورگ، نظام آموزشی موقفی برای آموزش پایگاه‌های اطلاعاتی مختلف به

منابع

1. Bundesvereinigung Deutscher Bibliotheksverbände (1994) *Bibliotheken 93: Strukturen, Aufgaben, Positionen*. Berlin- Göttingen.
2. Bürger, Thomas und Ekkehard Henschke ed. (2002) *Bibliotheken führen und entwickeln; Festschrift für Jürgen Hering zum 65. Geburtstag*. München: Saur.
3. Busse, Gisela von, Horst Ernestus, Engelbert Plassmann, Jürgen Seefeldt. (1999) *Das Bibliothekswesen der Bundesrepublik Deutschland*. Ein Handbuch. 3. Aufl. Wiesbaden: Harrassowitz.
4. Haske, Petra, Ed. (2003) *Bibliothekslexikon 2003*. Bad Honnef: Bock+ Herchen.
5. Lux, Claudia. (2001) *Strukturen und neue Tendenzen im deutschen Bibliothekswesen*. [http://www.goethe.de/oe/pek/lux/deindex.htm]
6. Seefeldt, Jürgen und Ludger Syrè. (2003) *Portale zu Vergangenheit und Zukunft- Bibliotheken in Deutschland*. Hildesheim: Olms. (This book will be donated to participants of IFLA 2003 Berlin in English or German together with their conference bag.)
7. Verein Deutscher Bibliothekare (2001/2002) *Jahrbuch der Deutschen Bibliotheken*. Wiesbaden: Harrassowitz.

تاریخ دریافت: ۸۲/۹/۳

♦♦ از زحماتی که خانم فاطمه رها دوست در بازرسی این ترجمه کشیدند، تشکر می‌شود (مترجم).

در برنامه‌ریزی کتابخانه‌ها و سیاست‌های کلان کتابداری روشن ساخته، با بررسی وضعیت آلمان، بر بهترین روش و عملکرد بین‌المللی متمرکز خواهد شد و برای دستیابی به الگویی برای مباحثات و تحولات این کشور، به کار خواهد رفت. هدف این طرح، در وهله اول، آغاز فرایندی از راهبردهای کتابداری در سه سطح سیاسی جمهوری فدرال آلمان است. طی ده سال، کتابخانه‌های آلمان فرایند یکپارچگی را به پایان برده و به پیشرفت‌هایی در زمینه فناوری نوین نایل خواهند آمد. همایش ایفلا ۲۰۰۳ در برلین که با عنوان "همایش کتابداری و اطلاع‌رسانی جهانی" و با پشتیبانی یوهانس راو، رئیس‌جمهور آلمان فدرال، برگزار شد، برای کتابخانه‌های این کشور رویدادی حائز اهمیت است. اما تغییرات واقعی پس از این همایش رخ می‌دهد، یعنی زمانی که طرح کتابداری ۲۰۰۷، بهترین روش کتابداری بین‌المللی را تعیین می‌کند و ارائه خدمات نوین و بهینه کتابداری، نه تنها کتابداران که نهادهای سیاسی جامعه را نیز نسبت به لزوم خود قانع خواهند کرد.

* کلودیا لوکس مسدرد، دکترای خویش را در رشته چین‌شناسی در ۱۹۸۶ از دانشگاه بوخوم دریافت کرد. او مدیرکل کتابخانه مرکزی و ایالتی برلین و نیز از ۲۰۰۱ سردبیر نشریه و از ۱۹۹۸ است. در Bibliotheksdienst عضو هیئت تحریریه نشریه تا Bibliothek, Forschung und Praxis سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۰، دکتر لوکس عضو کمیته ثابت مدیریت و بازاریابی ایفلا و از ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۰ عضو هیئت اجرایی آن بوده است. وی همچنین عضو هیئت مدیره ایفلا، رئیس کمیته انتشارات و عضو گروه هدایت‌کننده ایفلا/ایپا نیز هست. نشانی‌های تماس کلودیا لوکس به قرار زیر است:

Zentral- und Landesbibliothek, Berlin, Berlin str.36,
D-10178, Berlin, Germany.
Tel. + 49-30-90226-450
Fax + 49-30-90226-494
E-mail:luz@zfb.de